

Stippen en gaten in verspreidingskaarten

Een overzicht van de Databank Nederlandse Zweefvliegen

Menno Reemer & John T. Smit

INLEIDING

De laatste stand van zaken met betrekking tot de Databank Nederlandse Zweefvliegen stamt alweer uit februari 2000 (Zweefvliegennieuwsbrief jaargang 4(1): 5-6). Ruim een jaar geleden dus. Er is in de laatste nieuwsbrief nog wel een kort stukje verschenen over de voortgang van de werkzaamheden van de betaalde medewerkers. Hierin stond te lezen dat de collectie van het Zoölogisch Museum in Amsterdam inmiddels helemaal opgenomen is en dat er een begin is gemaakt met de collectie van het Nationaal Natuurhistorisch Museum in Leiden.

De afgelopen maanden is er veel tijd besteed aan het toevoegen van verschillende bestanden aan de Databank. Hieronder bevonden zich, naast de bestanden van verschillende waarnemers, ook de bestanden van enkele museumcollecties, te weten: Zoölogisch Museum Amsterdam, Natuurmuseum Enschede, Natuurhistorisch Museum Groningen, Natuurhistorisch Museum Maastricht en het Fries Natuurmuseum te Leeuwarden. Deze collecties bevatten met name oudere waarnemingen, waardoor het historische overzicht een stuk completer wordt.

In dit artikel geven we een overzicht van wat er afgelopen jaar aan waarnemingen bij is gekomen. We geven extra aandacht aan de spreiding van deze waarnemingen over de verschillende delen van Nederland. Hieruit blijkt dat er nog vele 'witte gebieden' op de kaart zijn, die komend seizoen extra aandacht moeten krijgen. (Mochten jouw waarnemingen van afgelopen jaar op de kaarten ontbreken, dan is het mogelijk dat deze nog niet aan het bestand zijn toegevoegd.)

HET BESTAND

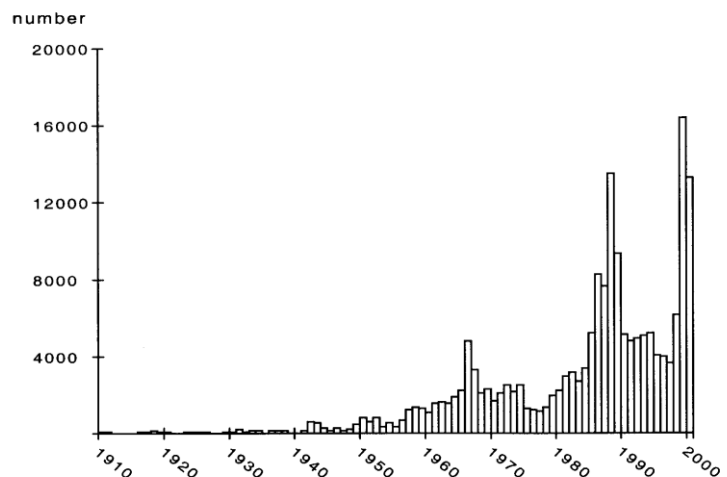
Het zweefvliegenbestand bevat 190.123 gegevens van zweefvliegen (stand 23 maart 2001). Bij het vorige overzicht in januari 2000 waren dit er 113.285. Er zijn in het afgelopen jaar dus 76.838 gegevens bijgekomen. Onderstaande tabel geeft een overzicht van de aard en herkomst van de gegevens die het afgelopen jaar aan het bestand zijn toegevoegd. Deze gegevens zijn toegevoegd tussen 25 januari 2000 en 23 maart 2001. De gegevens zijn opgesplitst, aan de ene kant, in waarnemingen uit het jaar 2000 en waarnemingen van voor 2000 en

aan de andere kant in veldwaarnemingen en collectiewaarnemingen.

	Voor 2000	Uit 2000	Totaal
Veld	27.027	12.350	39.377
Collectie	36.503	958	37.461
Totaal	63.530	13.308	

Figuur 1 geeft een overzicht van het aantal waarnemingen per jaar gedurende de afgelopen eeuw. Tot 1999 was het topjaar 1988, echter in 1999 is het aantal waarnemingen explosief gestegen waardoor het aantal van 1988 overtroffen is. Het aantal uit het jaar 2000 ligt hier nog iets onder, maar naar verwachting zal dit aantal nog boven dat van 1999 uitstijgen, omdat enkele duizenden gegevens uit 2000 nog niet aan het bestand zijn toegevoegd.

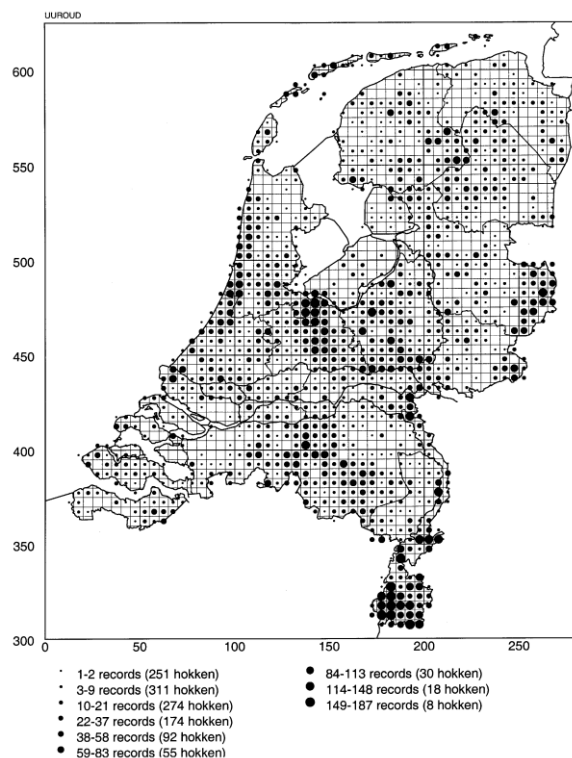
Het bestand groeit dus gestaag en alle medewerkers aan het Zweefvliegenproject mogen zich op de borst kloppen voor het grote aantal waarnemingen van de afgelopen jaren. Maar hoe zit het met de spreiding van de gegevens over Nederland?

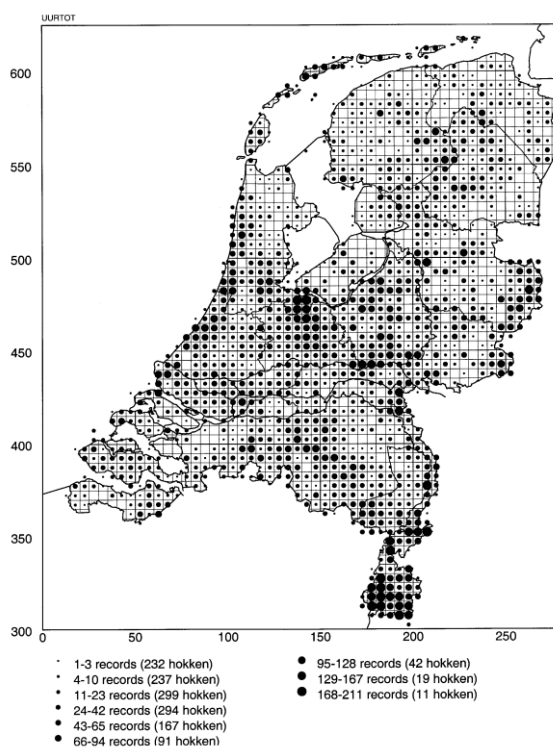
Figuur 1: Aantal waarnemingen per jaar over de afgelopen eeuw.

DE RUIMTELIJKE SPREIDING VAN DE GEGEVENS

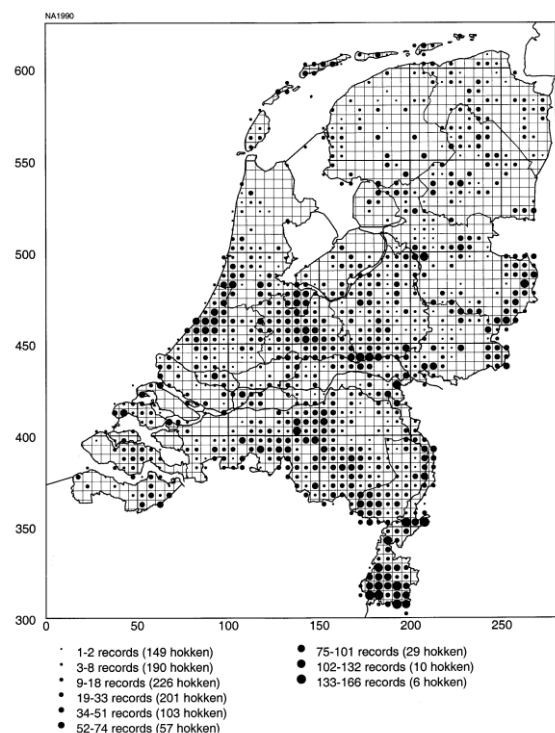
In figuur 2a is het aantal soorten per uurhok in beeld gebracht, volgens de stand van zaken in januari 2000 (vorig jaar). Het huidige bekende aantal soorten per uurhok is afgebeeld in figuur 2b.

Figuur 2a: Aantal soorten per uurhok volgens het bestand van januari 2000 (in de legenda staat 'records', maar hiermee wordt het aantal soorten bedoeld). Bron Databank Nederlandse Zweefvliegen.

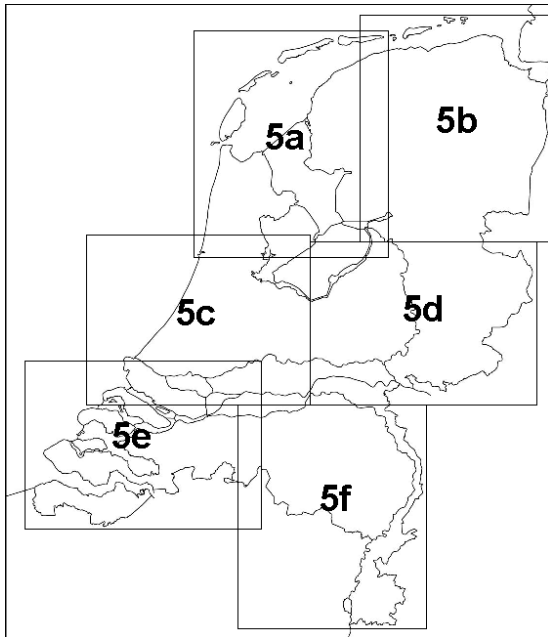
Figuur 2b: Aantal soorten per uurhok volgens het bestand van maart 2001 (in de legenda staat 'records', maar hiermee wordt het aantal soorten bedoeld). Bron Databank Nederlandse Zweefvliegen.

Figuur 3: Aantal soorten per uurhok in de periode vanaf 1990 tot heden volgens het bestand van maart 2001 (in de legenda staat 'records', maar hiermee wordt het aantal soorten bedoeld). Bron Databank Nederlandse Zweefvliegen

Aan deze figuren is te zien dat uit veel hokken nu meer soorten bekend zijn dan vorig jaar, wat aangeeft dat ze beter geïnventariseerd zijn. Er zijn bijvoorbeeld meer gegevens van de Veluwe in het bestand aanwezig, en in het gebied rond Weert (op de grens tussen Zuidoost-Brabant en Midden-Limburg) is het afgelopen jaar grondig gevangen. Toch blijkt uit figuur 3 dat er sinds 1990 nog weinig naar zweefvliegen wordt gekeken in de traditionele witte gebieden zoals de noordelijke provincies.

Aan de kaart op de voorkant van deze nieuwsbrief, met daarop de kilometerhokken waaruit waarnemingen bekend zijn, is te zien dat er toch nog vele witte plekken over blijven op de kaart. Om goed duidelijk te kunnen maken waar deze witte gebieden liggen, hebben we Nederland in zes stukken opgedeeld (zie figuur 4). Voor elk van deze stukken hebben we het aantal waarnemingen per kilometerhok weergegeven in de figuren 5a t/m 5f. In onderstaand overzicht zullen we per kaart de goed en slecht onderzochte gebieden bespreken.

Figuur 4: De verdeling van Nederland in zes deelkaarten zoals deze hieronder weergegeven en besproken zullen worden.

NOORDWEST-NEDERLAND: FIGUUR 5A

Goed onderzocht: Terschelling, Oost-Vlieland, het duingebied tussen Beverwijk en Alkmaar (overigens zijn veel van de gegevens rond Alkmaar en Heiloo oude gegevens; recente gegevens uit dit gebied zijn er weinig).

Noord-Holland

Slecht onderzocht zijn de polders, globaal ten noorden van Amsterdam en ten oosten van het Noordhollandsch kanaal.

Een mogelijk interessant gebied is het Dijksgatsbosch, ten zuidoosten van het Robbenoordbosch (AC: 133-544). Dit is gemengd bos met een moerasgebiedje.

Verder is het met name polderlandschap, waar wellicht weinig interessants te vinden is, maar wel veel eer te behalen valt. Daarnaast zijn ook in oninteressante biotopen interessante waarnemingen te doen (Smit 2001, zie elders in deze nieuwsbrief). Bovendien kunnen er in vergeten hoekjes van weilanden onverwacht leuke slotjes liggen, waar je verschillende moerassoorten tegen kunt komen. Hier en daar liggen 'eendenkooien': vijvers met bos er omheen, aangelegd om eenden te vangen. Veel van deze eendenkooien zijn nu buiten gebruik en worden beheerd als natuurgebiedjes. Eendenkooien zijn onder andere te vinden in de kilometerhokken 113, 539, 114-538, 114-539.

De grote uitdaging in Noord-Holland is het terugvinden van *Eristalis anthophorina*. Deze soort is met name in de jaren '50 en '60 waargenomen in deze provincie en de laatste waarneming stamt uit 1970, bij Wognum. Komt deze soort hier nog voor? En zo ja, wie ontdekt dit?

En hoe zit het met brakwater-minnende soorten als *Platycheirus immarginatus* en *Sphaerophoria loewi* in de polders achter de Hondsbossche Zeewering?

Noordoostpolder

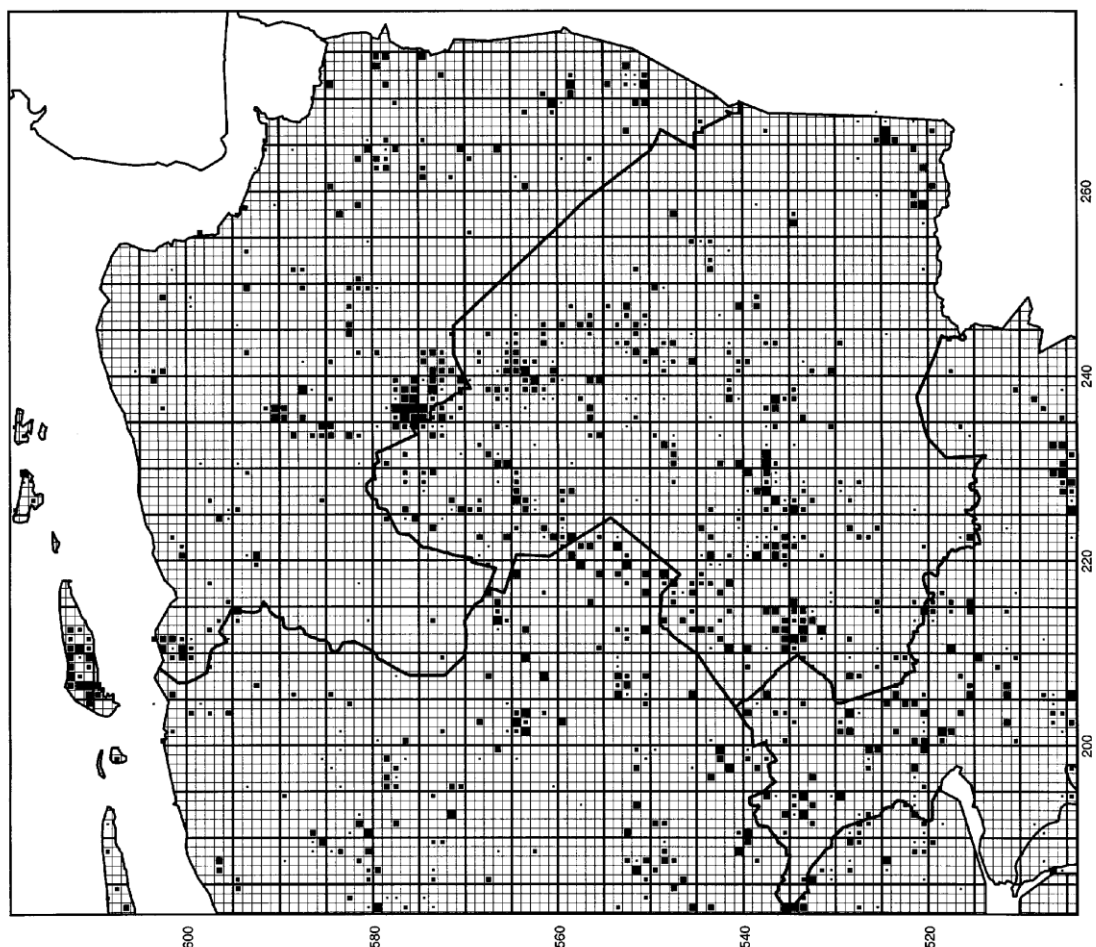
De meeste waarnemingen uit de Noordoostpolder stammen van een inventarisatie, uitgevoerd door Volkert van der Goot in de jaren '50. Het zou interessant zijn om deze gegevens te vergelijken met de huidige fauna van de Noordoostpolder. Het Kuinderbos, op de grens met Overijssel, is in 1997 nog op vliegen onderzocht, maar verder zijn er nauwelijks recente waarnemingen uit dit deel van Nederland.

Voor dit gebied geldt eigenlijk hetzelfde als voor Noord-Holland: het is een polderlandschap, dat er op het eerste gezicht niet interessant uit ziet. Hier en daar zijn een paar plekken met bos, zoals het Urkerbosch, net ten noorden van Urk. Hier zijn al enige waarnemingen van bekend. Verder zijn er nog het Voorsterbosch / Kadoelbosch ten zuidwesten van Vollenhove; uit deze bossen zijn nog geen waarnemingen bekend.

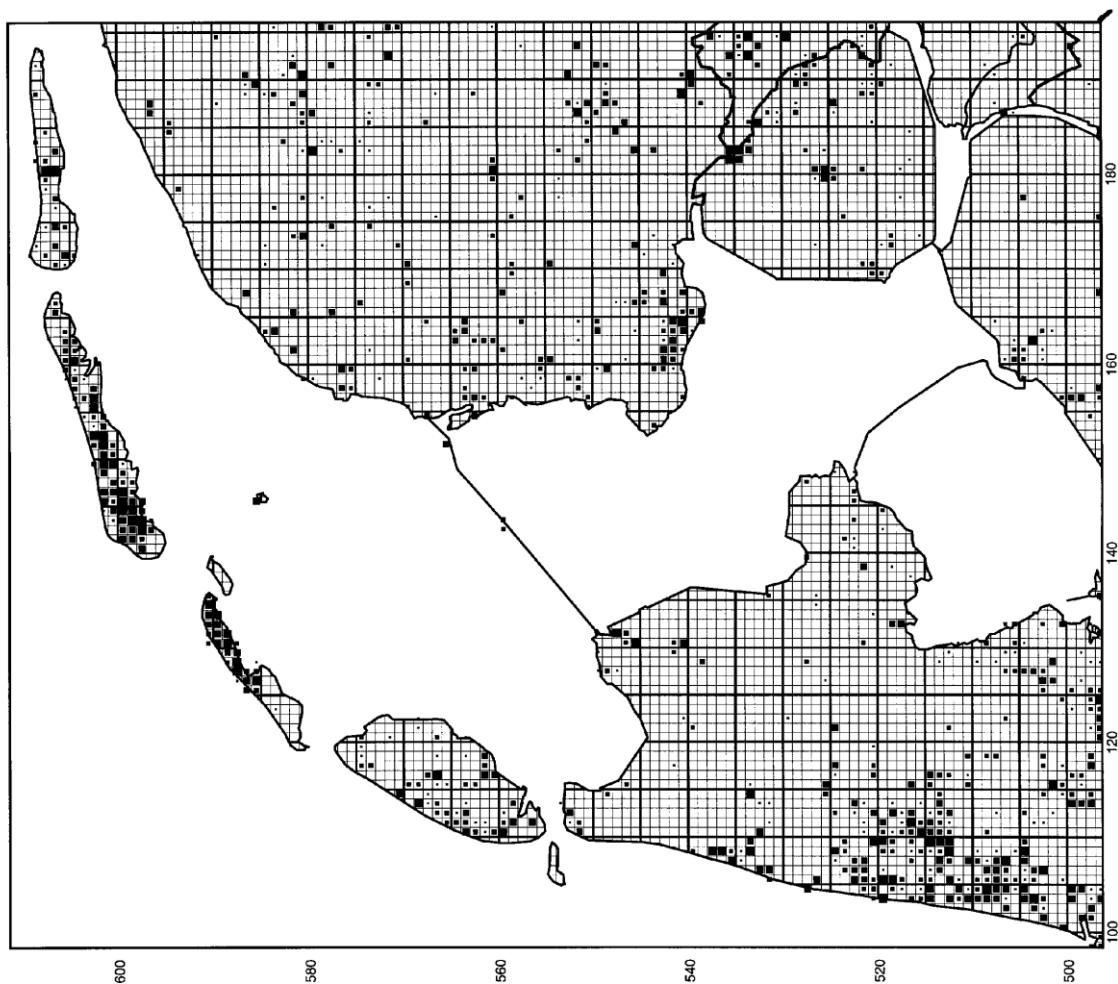
Friesland

Verschillende uurhokken zijn nog volledig leeg op de kaart van Friesland. Hier moet nodig iets aan gedaan worden! Afgezien van wederom een behoorlijk uitgestrekt polderlandschap zijn er ook leuke veengebiedjes te vinden. Eén van deze interessante plekken waar nog niet veel van bekend is is het gebied 'Alde faenen', bij Eernewoude, ten westen van Oudega (AC: 192-571). Komen hier ook de typische veensoorten voor die we bijvoorbeeld in de Vechtstreek vinden, zoals *Orthonevra intermedia*? In Friesland geldt hetzelfde als in Noord-Holland: vergeten hoekjes in weilanden en veengebiedjes kunnen verrassende waarnemingen opleveren. En hoe zit het met de zweefvliegen langs de Friese meren? Ten oosten van Heerenveen liggen wat bos- en heidegebieden die interessant kunnen zijn.

Wie gaat op zoek naar *Lejops vittata*? Deze bijzondere zweefvlieg komt voor langs brakke sloten plasjes achter de zeedijk waar heen (*Bolboschoenus maritimus*) groeit (vroeger bekend als zeebies *Scirpus maritimus*). In 1995 is de soort nog gevonden bij Moddergat, in het noordoosten van Friesland. Zit de soort hier nog, en – interessanter – komt zij ook voor op andere plaatsen langs de Friese zeedijk? De beste maand om op zoek te gaan is juni. Wees er vroeg bij, want het lijkt erop dat de soort in de vroege ochtend het meest actief is.

Figuur 5b:
Noordoost-
Nederland

Figuur 5a:
Noordwest-
Nederland

Grote delen van Noordoost-Nederland zijn nog zwaar onderbelicht. De enige gebieden waaruit redelijk wat waarnemingen bekend zijn, zijn het grensgebied van Friesland en Drenthe, Lauwersoog (Marnewaard), de streek ten zuidoosten van de stad Groningen rond Haren, delen van Zuidwest-Drenthe, delen van Noord-Drenthe, het Bargerveen in Zuidoost-Drenthe en de Wieden en de Weerribben in Noordwest-Overijssel. Verder liggen er verspreid over Noordoost-Nederland nog enkele redelijk onderzochte kilometerhokken.

Groningen

Voor Groningen geldt ongeveer wat hierboven over Friesland staat: grote delen bestaan uit polderlandschap, waar hier en daar nog wel mooie slootjes of extensief begraasde weilandjes te vinden zijn. Ook zijn er wat kleine, moerassige gebiedjes die leuke dingen kunnen opleveren. Voorbeelden hiervan zijn de Knooppolder bij Zuidhorn (225-586), het Voolhok bij Delfzijl (256-596), Hamstermieden (203-581), Lettelberter Petten (224-578). Uitgestrekte slikken en moerassen liggen bovendien langs de Lauwersmeer.

Bossoorten zijn waarschijnlijk moeilijk te vinden in deze provincie. Enkele bosgebieden in Groningen: het Zuidwalbos en het Marnebos ten oosten van de Lauwersmeer, het Vlinderbalgbos (212-598), Bedumerbos (236-590), Boersterbos (241-589), Mensingebos (225-571).

Op de grens met Drenthe liggen hier en daar interessante heide- en veengebiedjes: de Vijftig Bunder (239-569) en Ter Borg bij Sellingen (271-551).

Lejops vittata is nog niet uit Groningen bekend. Misschien in de moerassen bij de Eemshaven, het Lauwersmeer of aan de Dollard?

Drenthe

Dat Drenthe zo slecht onderzocht is, is eigenlijk verbazingwekkend. Deze provincie is rijk aan bos-, heide- en veengebiedjes die meer aandacht verdienen. Met name uit het zuiden en oosten is weinig bekend, terwijl ook daar van alles te verwachten is. Zo liggen er rond Emmen, ten noorden en ten westen van de stad, enkele grote bosgebieden waar nog vrijwel geen waarnemingen van bekend zijn. Andere interessante witte gebieden zijn te vinden ten noorden en westen van Hoogeveen (Boerenveensche Plassen, Echtenerveld), 'Klein Zwitserland' bij Zuidwolde (227-522) en in de omgeving van Aalden en Zweeloo.

Het moet zonder al te veel moeite mogelijk zijn om het aantal vindplaatsen van typische heidesoorten in deze provincie flink uit te breiden. Te denken valt aan soorten als *Chrysotoxum arcuatum*, verschillende *Sphaerophoria*-soorten, *Pelecocera tricineta* en met wat geluk misschien zelfs

Chrysotoxum octomaculatum, *Chamaesyphus lusitanicus* en *Microdon*-soorten.

Overijssel

In de kop van Overijssel liggen redelijk wat kilometerhokken waar gegevens van bekend zijn, echter de gebieden de Weerribben en de Wieden hebben waarschijnlijk nog veel meer te bieden dan wat er nu van bekend is.

Ondanks het feit dat er al redelijk wat waarnemingen van de omgeving van Ommen zijn, is er nog steeds een flink aantal hokken waar niets uit bekend is en die minstens even interessant zijn.

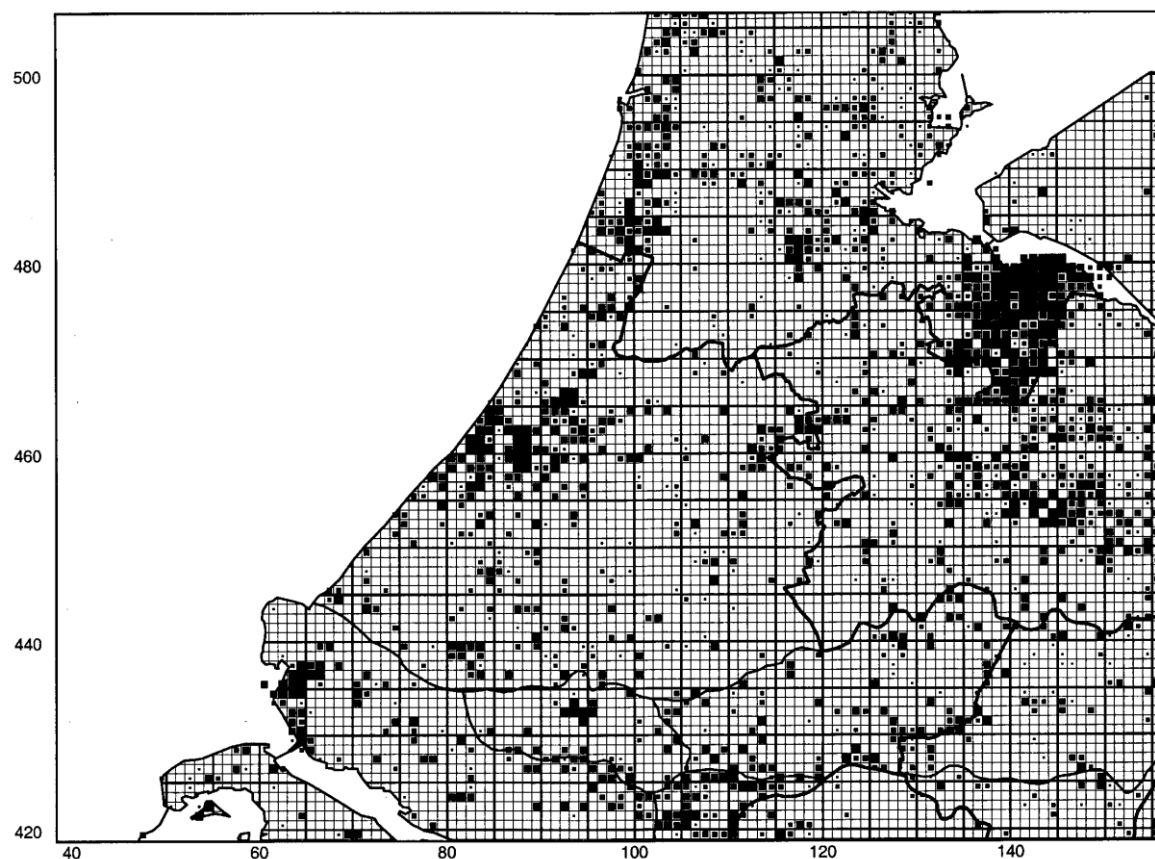
De hele noordoosthoek, ten noorden van de Vecht en ten oosten van Rouveen Staphorst (de A28) is nog nagenoeg maagdelijk gebied voor de zweefvliegwaarnemers. Dit gebied heeft genoeg kleine landschappelijke elementen om voor verrassende waarnemingen te kunnen zorgen. Bijvoorbeeld de kleine bosgebiedjes zoals ten noordwesten van Balkbrug, het Collendoornbos danwel het Collendoornerveen bij Collendoorn ten Noorden van Hardenberg, het gebied Ommerschans of Witharen (gemeente Ommen) etc.

WESTELIJK CENTRAAL-NEDERLAND: FIGUUR 5C

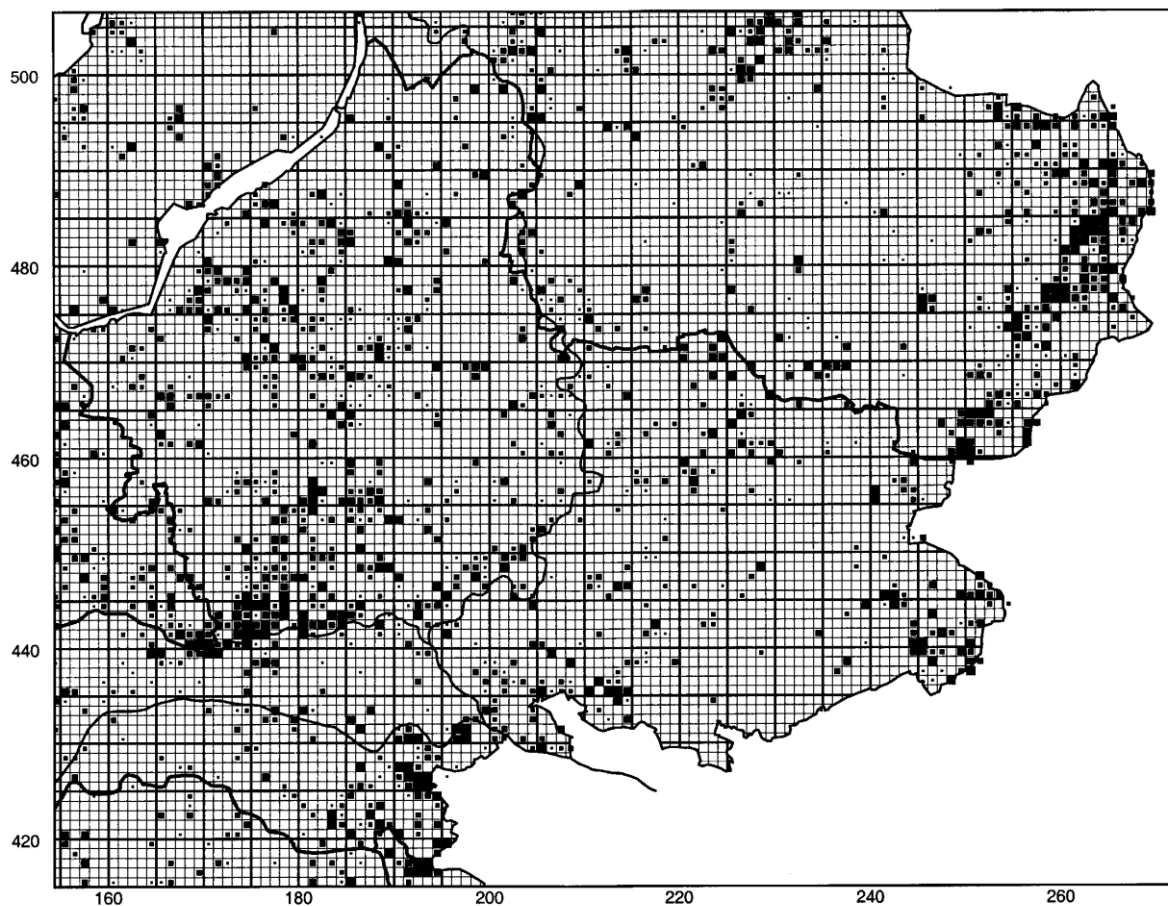
Goed onderzochte gebieden in dit deel van Nederland zijn: het Gooi, de Utrechtse heuvelrug, de Vechtstreek, de duinstreek (met name de binnenduintrand) ten noorden van Den Haag en de duinen van Voorne. Ook uit de omgeving van Amsterdam, de Biesbos en de laagveengebieden op de grens van Zuid-Holland en Utrecht zijn redelijk wat gegevens bekend. Overigens dateert een groot deel van de gegevens van het Gooi uit de laatste helft van de jaren 1980, dus nieuwe gegevens blijven welkom.

Het grote veenweidegebied dat omsloten wordt door Leiden, Den Haag, Amsterdam, Utrecht en Rotterdam (het Groene Hart) is nog zeer slecht onderzocht. Hier liggen talloze interessante veengebiedjes, bosjes, eendenkooien etc. die de moeite van het inventariseren waard zijn.

Flevoland is de provincie waaruit het kleinste aantal waarnemingen bekend is. De Databank Nederlandse Zweefvliegen schreeuwt om gegevens uit dit jonge deel van Nederland. Het zou bijzonder interessant zijn om te weten hoe de zweefvliegenfauna in deze provincie zich binnen enkele decennia heeft weten te ontwikkelen. Hoe is het met de moerasfauna van de Oostvaardersplassen? Hoe staat het met de zweefvliegenfauna van de bossen in Flevoland? Hebben echte bossoorten zich er al kunnen vestigen of zijn de bossen daarvoor nog te jong?

Figuur 5c:
Westelijk
Centraal-
Nederland

Figuur 5d:
Oostelijk
Centraal-
Nederland

OOSTELIJK CENTRAAL-NEDERLAND: FIGUUR 5D

Goed onderzochte gebieden in dit deel van Nederland zijn vooral Twente, de zuidelijke Veluwezoom, enkele andere delen van de Veluwe, het oosten van de Achterhoek, de omgeving van Zevenaar en het gebied tussen de Waal bij Nijmegen en de Maas.

De uiterwaarden van de IJssel zijn interessant wegens de natuurontwikkeling die hier op verschillende plekken plaatsvindt, zoals bij Olst. Het is interessant om te weten wat deze nieuwe natuur betekent voor de zweefvliegenfauna. Zo lijkt *Melanogaster aerea*, het broertje van *Melanogaster hirtella*, met name in uiterwaarden voor te komen. In Gelderland vinden ook allerlei natuurontwikkelingsprojecten plaats in de uiterwaarden, en gegevens uit deze gebieden zijn zeer welkom. Zijn hier in het vroege voorjaar op de wilgenkatjes soorten te vinden als *Melangyna lasiophthalma* en *M. quadrimaculata*? En welke moerassoorten komen er voor?

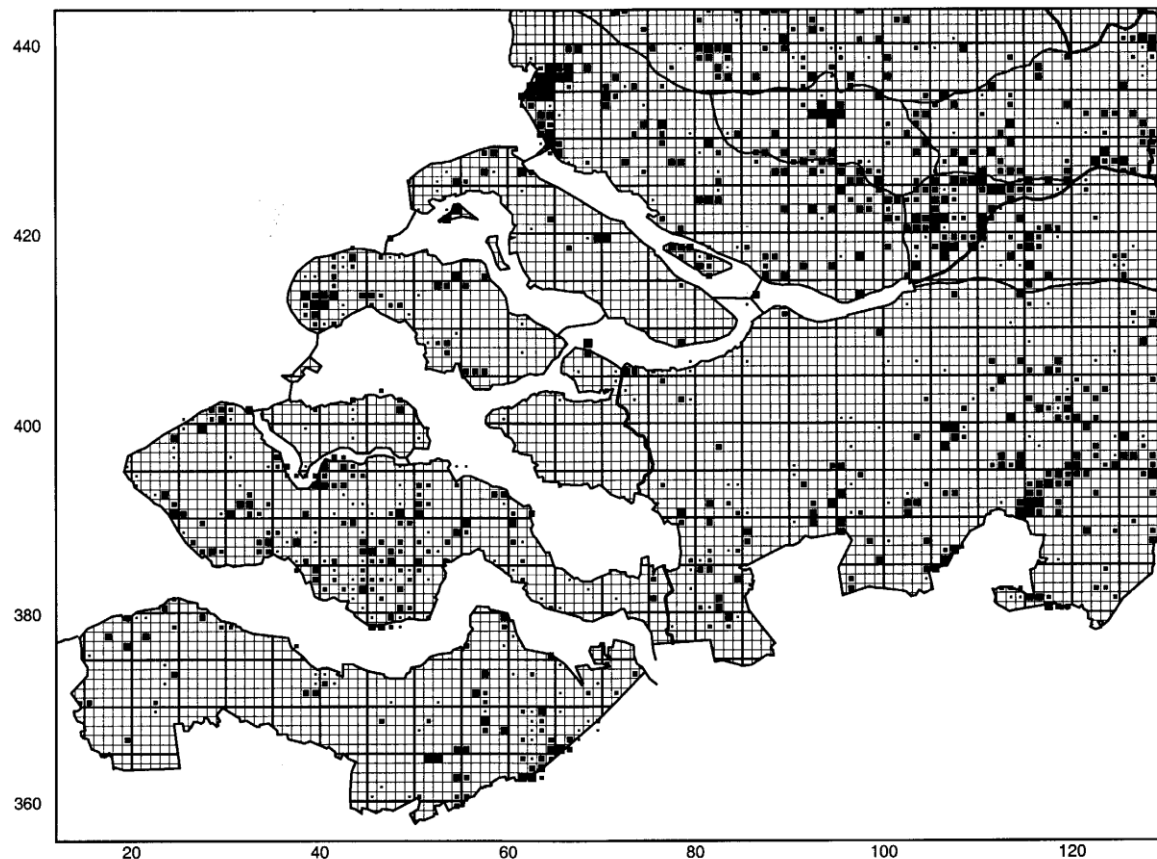
De westelijke Achterhoek is interessant vanwege de afwisseling in het landschap. Er zijn erg veel kleine landschapselementen te vinden zoals landgoederen en kasteeltjes, die veelal door een stukje loofbos met een rijke stinzenflora omgeven worden. Ook op de Veluwe wemelt het nog van de bosjes en heideterreintjes waar nog nooit een zweefvlieg gevangen is.

ZUIDWEST-NEDERLAND: FIGUUR 5E

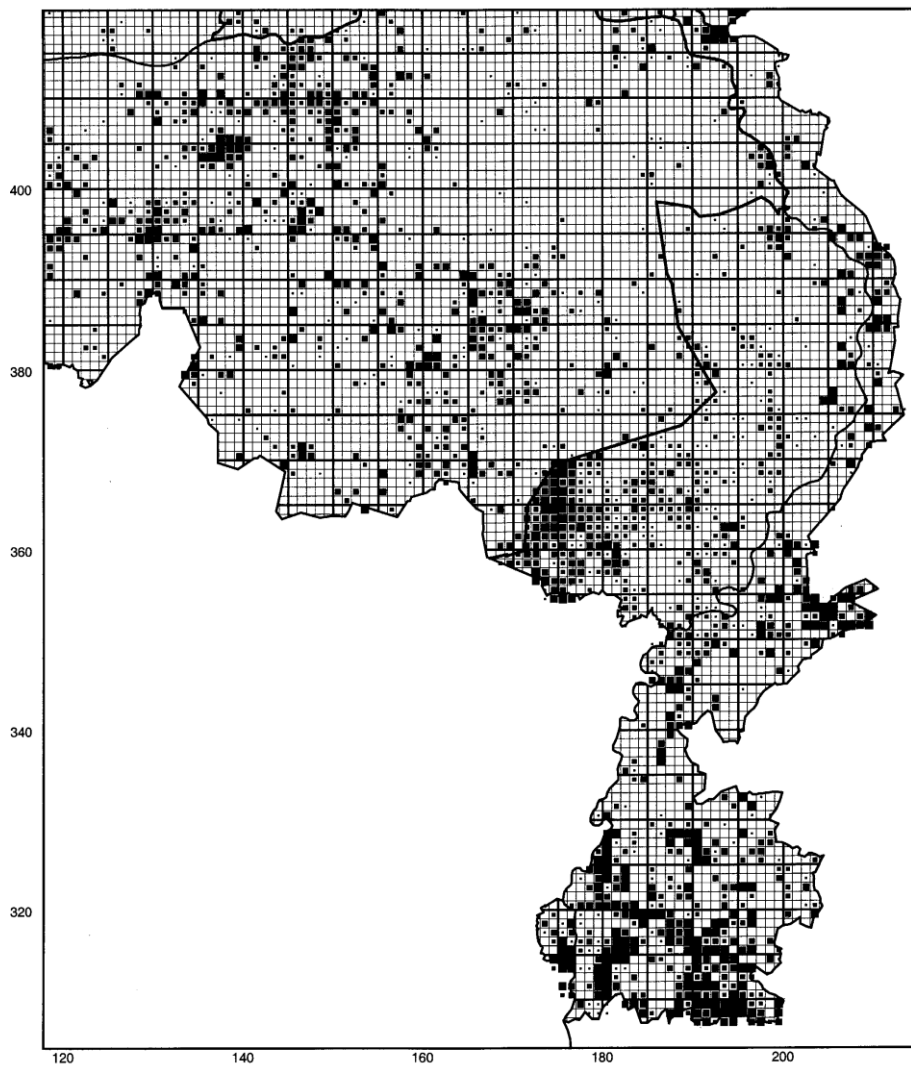
Sinds jaar en dag keren de Zeeuwse en Zuid-Hollandse eilanden en westelijk Noord-Brabant terug op verspreidingskaarten als de Grote Witte Gebieden. Momenteel krijgt Zeeuws-Vlaanderen volop aandacht van enkele Zeeuwse medewerkers, maar wie ontfermt zich over het overige?

Zeeland heeft enkele specialiteiten op zweefvliegengebied. Eén ervan is vrij makkelijk te vinden: *Eristalinus aeneus*, deze komt verspreid door de provincie voor op allerlei open, bloemrijke terreinen. Minder makkelijk te vinden is *Platycheirus immarginatus*. Deze soort komt voor op natte plaatsen in brakke weidegebieden waar zeggen groeien. Door op deze plaatsen met je net door de zeggevegetatie te slepen is het goed mogelijk om meer vindplaatsen van de soort te ontdekken. *Lejops vittata* is nog sterker zoutminnend. In de paragraaf over Friesland is beschreven waar en wanneer je deze soort moet zoeken.

Het polderland in westelijk Noord-Brabant ten westen van Breda herbergt verschillende natuurgebiedjes die interessante waarnemingen op kunnen leveren. Voorbeelden hiervan zijn de Berk (104-402), het waterwingebied bij Bosschenhoofd (97-397), de bossen ten oosten van Bergen op Zoom en de Rucphensche Bossen ten zuidoosten van Roosendaal.

Figuur 5e:
Zuidwest-
Nederland

ZUIDOOST-NEDERLAND: FIGUUR 5F

Zuid-Limburg is onder zweefvliegenvangers het meest geliefde deel van Nederland. Hierdoor is dit het zwartste gebied op de kaart. Nieuwe gegevens blijven welkom, maar extra aandacht voor dit gebied is niet nodig. Ook de omgeving van Weert en het Meinweggebied ten oosten van Roermond zijn al aardig uitgekamd. In Noord-Brabant zijn het vooral de streken rond Tilburg, Den Bosch en Eindhoven waaruit vrij veel gegevens bekend zijn. De noordoosthoek van Noord-Brabant is zeer slecht onderzocht, evenals grote delen van Noord-Limburg. Toch liggen vele bos- en heidegebieden waar we graag meer gegevens van hebben: de bossen en heiden ten zuidoosten van Oss, de Schaijkse heide ten zuiden van Schaijk, de heideterreinen bij Gennep, de Ullingsche Bergen bij Sint Anthonis en de Hazeputten ten zuidoosten van Sint-Oedenrode.

In deze streken is het goed om te letten op soorten van heide, vennen en dennenbos. Let bijvoorbeeld op *Platycheirus perpallidus*, een soort die je kunt vinden door met je net door zeggevegetaties bij vennen te slepen. Let in de dennenbossen op soorten als *Parasyrphus annulatus*, *Dasysyrphus*

pinastri en *Didea annulipes*. En vorig jaar werd de eerste Nederlandse *Chalcosyrphus piger* sinds meer dan een eeuw gevangen bij Tilburg. Komt deze mooie, zeldzame soort ook op andere plekken met dennenbos voor?

WAT NU?

Na zo'n overvloed aan witte plekken zal het iedereen duidelijk zijn wat er nog moet gebeuren. We hebben nog twee veldseizoenen om gegevens te verzamelen, dus de tijd begint te dringen. Aarzel niet en spring op de fiets, annuleer al je buitenlandse vakanties en breng het jaar door met het net in de hand!

Gelukkig zijn er mensen als Bart Achterkamp die met een initiatief komen om op een actieve manier mensen de witte gebieden in Groningen in te krijgen. Hij heeft het plan gevat om via een regelmatig nieuwsbriefje de mensen op de hoogte te houden van wie waar wat waarneemt, zodat bijgehouden wordt welke hokken wel en nog niet bezocht zijn. Als je mee wilt werken, bel hem dan op: 050-3603458. Soortgelijke initiatieven in andere provincies zijn meer dan welkom!